POVIJEST FILIJALE SESTARA DOMINIKANKI NA ČIOVU
(1926. - 1953.)

UDK: 271.2-055.2(497.583 Čiovo) "1926/1953"
Primljeno: 13. VI. 2013.
Izvorni znanstveni rad

IVAN ARMANDA
Leksikografski zavod
Miroslav Krleža
Frankopanska 26
10000 Zagreb - HR

U članku se na temelju arhivskih izvora i literature rekonstruira povijest filijale sestara dominikanki na Čiovu od preuzimanja brige za djecu u antimalaričnome lječilištu 1926., preko otpuštanja iz lječilišta 1946., do napuštanja Čiova 1953. Kritički se analizira njihov rad, problemi s kojima su se suočavale zbog ekonomske krize tridesetih godina prošloga stoljeća, nerazumijevanja upravitelja lječilišta Nikole Bogdanovića, Drugoga svjetskog rata te isključivosti politike socijalističke Jugoslavije i neimaštine koja ih je pogodila. Donose se podatci o sestrama koje su djelovale na Čiovu, s posebnim osvrtom na s. Bogoljubu Stančić (sestra Domina), te popis svih starješica čiovske filijale.

Ključne riječi: sestre dominikanke, Čiovo, antimalarično lječilište, sestra Domina, starješice filijale

UVOD

U doba obnove redovničkoga života unutar Dominikanskoga reda, samostan sv. Križa na Čiovu kod Trogira utemeljio je 1432. trogirski dominikanac Nikola Milinović, koji je odmah započeo s gradnjom crkve i samostanske zgrade. Osnivač i prvi starješina čiovskoga samostana preminuo je 11. srpnja 1451. te bio sahranjen u samostanskoj kapitularnoj dvorani. Oni koji su ga poznavali i živjeli s njime, isticali su da je bio čovjek sveta života, zbog čega su mu subraća, ali i vjernički puk nakon smrti iskazivali štovanje.[1] Premda su 1852. napustili Čiovo, dominikanci su se krajem 1861. vratili u samostan sv. Križa i ostali tamo do kraja 1920., kada su ga ponovno napustili.[2] Nekoliko godina kasnije čiovski je samostan unajmila država i smjestila u njega Lječilište za malaričnu i kahektičnu djecu. Uz samostan su tada za djecu izgrađene tri velike barake sa po 100 kreveta, jedna baraka za zaraznu djecu i jedna za smještaj osnovne škole koju će djeca pohađati. Također je pod borovima uz more uređen prostor za igranje i odmor djece.[3] Potom su u lječilište pozvane sestre dominikanke, koje su punih 20 godina požrtvovno i s ljubavlju skrbile za oboljelu djecu, dok ih komunističke vlasti nisu otpustile. Nakon toga su još sedam godina ostale na Čiovu kao čuvarice svetišta sv. Križa. Suočene s neimaštinom i oskudicom, te bez apostolata kojim bi se tamo bavile, napustile su Čiovo krajem 1953., prije točno 60 godina. Ta obljetnica prigoda je da detaljnije opišemo povijest sestara dominikanki u tom samostanu, tim više što su one bile posljednje predstavnice dominikanskoga identiteta i prisutnosti na Čiovu.

PRVE GODINE NA ČIOVU

Institut za proučavanje i suzbijanje malarije, koji je 1922. u Trogiru utemeljio dr. Andrija Sfarčić,[4] ubrzo je otvorio više podružnica, koje je utemeljitelj nazivao socijalno-medicinskim ustanovama.[5] Smjestivši jednu takvu ustanovu za liječenje malarične i kahektične[6] djece u napušteni dominikanski samostan sv. Križa na Čiovu, Sfarčić je 1. lipnja 1926. zamolio Vrhovnu upravu sestara dominikanki Kongregacije Svetih anđela čuvara da dodijeli dvije sestre, po mogućnosti mlađe, koje bi skrbile za djecu u toj ustanovi. Naglasio je da sestre ne bi morale raditi *niže poslove*, jer za to postoji posluga. Plaća sestara iznosila bi *500 dinara mjesečno i uz to bi imale stan i hranu*. Ako Vrhovna uprava prihvati ponudu, sestre bi s radom započele 15. lipnja ili 1. srpnja.[7] Javljajući 7. lipnja Institutu da je Vrhovno vijeće Kongregacije toga dana izrazilo spremnost prihvatiti ponudu, časna majka Anđela Milinković zatražila je neka objašnjenja te zamolila *da po mogućnosti, sestre imadu sv. misu dnevno*.[8]

Pisani odgovor Instituta, premda je vjerojatno postojao, nije sačuvan među spisima Vrhovne uprave Kongregacije, no nedvojbeno je da je u svemu postignut dogovor sa sestrama, jer je časna majka Milinković 1. srpnja zamolila splitskoga biskupa Kvirina Klementa Bonefačića da odobri odlazak sestara na Čiovo i podijeli blagoslov onima koje će tamo biti poslane.[9] Ni biskupov odgovor, koji je nedvojbeno bio pozitivan, nije sačuvan, baš kao ni imena prvih dviju dominikanki koje su 10. srpnja 1926. otputovale na Čiovo.[10] Ipak, znamo da im se 2. listopada 1926. pridružila bolničarka s. Inočenca Tadić,[11] a 29. prosinca 1928. iz Šibenika je stigla i s. Jordana Prizmić, koja je preuzela službu švelje.[12] Kako nova filijala nije odmah bila službeno utemeljena, Vrhovno je vijeće tek 6. siječnja 1927. za prvu starješicu odredilo s. Piju Budrović. Iz zapisnika sjednice Vrhovnoga vijeća, kao ni iz drugih izvora, nije moguće saznati je li s. Pia bila jedna od prve dvije sestre koje su došle na Čiovo, ili se pridružila tamošnjim sestrama tek nakon imenovanja njihovom starješicom.[13]

Nažalost, nije sačuvan ugovor između Kongregacije i Instituta o namještenju sestara, tj. o njihovim obvezama i pravima. Ipak, sačuvan je dopis Banske uprave Primorske banovine od 22. siječnja 1931. koji je dostavljen uz ugovor što ga je vrhovna poglavarica trebala potpisati u ime Kongregacije.[14] Vjerojatno je i ranije postojao ugovor, potpisan prije nego što su sestre 1926. došle na Čiovo ili neposredno nakon toga, što bi značilo da je ugovor iz 1931. bio revidirana verzija prvog ugovora.

Kada su sestre došle na Čiovo, upravitelj lječilišta bio je dr. Andrija Sfarčić, koji je svakodnevno dolazio iz Trogira. Ondje je upravljao Institutom za proučavanje i suzbijanje malarije, koji je 1. travnja 1928. preimenovan u Higijenski zavod.[15] Osvrćući se 1930. na rad čiovskoga lječilišta, on piše: *Bolesna djeca potiču iz svih zaraženih krajeva Dalmacije. Izim liječenja, djeca se podučavaju u čitanju i računanju (analfabetski tečajevi), a onim koji su uslijed bolesti prekinuli pohadjanje stvorena je mogućnost da mogu nastaviti pohadjanje jednorazredne pučke škole. Nekoja djeca podučavaju se u domaćem obrtu, papučarstvu, opančarstvu, a djevojčice u domaćinstvu. U buduće zavesti će se u Sanatoriju i kratki gospodarski tečajevi osobito u sirarstvu, mljekartsvu i kutlarstvu. Od 1926. godine do danas bilo je u Sanatoriju na lječenju preko 737 djece. Osim bolesnika nekada se primaju slabunjava i gladna djeca iz pasivnih krajeva.*[16]

Svu tu djecu njegovale su sestre dominikanke, ali i poučavale ih u jednorazrednoj pučkoj školi koju Sfarčić spominje te organizirale za njih spomenute tečajeve u gospodarstvu i domaćinstvu. Djeca su u lječilištu ostajala tri mjeseca, a potom bi se vraćala u svoje obitelji. No ako je neko dijete i dalje pokazivalo znakove bolesti, ostajalo je još tri mjeseca. Kako je Sfarčić imao sve više posla u Trogiru, ali i u koordinaciji svih podružnica, na Čiovu ga je početkom tridesetih godina prošloga stoljeća zamijenio dr. Frano Buntjelić.[17]

U čiovskom samostanu sv. Križa buknuo je 1928. požar koji je progutao dva krila samostana. Zahvaljujući požrtvovnosti sestara dominikanki i dr. Sfarčića nikom se od djece nije ništa dogodilo, a samostan je ubrzo obnovljen zahvaljujući polici osiguranja od 120.000 dinara.[18] Kako svjedoče sestre u njezinu nekrologu, nakon što je buknuo požar, sakristanka s. Antonina Slade, bojeći se da ne izgori i samostanska crkva, pojurila je u crkvu, otvorila tabernakul i u škapularu iznijela piksidu s hostijama. Srećom, požar ipak nije zahvatio crkvu, ali se o hrabrom činu s. Antonine dugo pričalo, jer su svi bili dirnuti njezinom skrbi za Presveti oltarski sakrament.[19] Što se pak tiče same s. Antonine Slade, ona je na Čiovo vjerojatno došla nakon što je 9. studenoga 1927. prihvaćena njezina ostavka na službu šibenske priore,[20] a ostala je najkasnije do 18. kolovoza 1934., kada ju je Vrhovno vijeće imenovalo predstojnicom sestarske zajednice na Botićevu trgu u Zagrebu.[21]

DOBA EKONOMSKE KRIZE

Prva čiovska starješica s. Pija Budrović predala je tu službu 27. prosinca 1930. s. Bernardini Sardelić Kraljević, kojoj je 6. ožujka 1932. povjeren drugi mandat,[22] pa se na službi zadržala do 19. studenoga 1934., kada ju je predala s. Emiliji Goravici i otputovala u Bol na Braču.[23]

U međuvremenu je tridesetih godina prošloga stoljeća svijet potresla ekonomska kriza, koja nije mimoišla ni Kraljevinu Jugoslaviju. Pogodivši sve segmente života, nametnula je štednju čak i tamo gdje inače ne bi trebalo štedjeti, što se odrazilo i na čiovsko lječilište. U njemu se prije krize liječilo do 150 djece, za koju je brinulo sedam sestara dominikanki i ostalo osoblje. No, do 1932. broj djece je smanjen na najviše 50, što je omogućilo reduciranje i broja osoblja. Tako je, umjesto nekadašnjih sedam, 31. srpnja 1932. u lječilištu bilo pet sestara dominikanki, i to: s. Bernardina Sardelić Kraljević (starješica), s. Inočenca Tadić (bolničarka), s. Jordana Prizmić (krojačica i sakristanka), s. Fabijana Mišura (kuharica) i s. Markolina Gugić (učiteljica). Potonja je vodila osnovnu školu ne samo za djecu iz lječilišta nego i za djecu susjednih mjesta, Arbanije i Žedna. Osim njih, te godine je dio ljeta na Čiovu provelo dvadesetak boležljive djece, koju su iz Splita dovele sestre Ruzarija Bujas i Margarita Kršinić. Od ostalog osoblja na Čiovu su se tada nalazili Nikola Bogdanović, kao zamjenik upravitelja dr. Buntjelića, jedna činovnica i liječnikova pomoćnica, poslužnik, postolar i tri službenice.[24] Osim toga, kako svjedoči o. Pio

Maroević, prije krize djeca su u lječilištu imala obilje hrane, koja je zbog krize svedena na minimum.[25]

Osim što su njegovale bolesnu djecu, sestre su, kako smo vidjeli, radile i u školi koja je za tu djecu bila organizirana u sklopu Instituta. Zbog toga se nedvojbeno povećao i broj sestara u filijali, ali je škola očito bila ukinuta, jer je Nikola Bogdanović, upravitelj Instituta, u prosincu 1933. javio časnoj majci Anđeli Milinković da je Ministarstvo prosvjete dopustilo otvaranje škole u samostanu sv. Križa te ju zamolio neka poradi na tome da izvođenje nastave opet bude povjereno dominikankama. Dobivši Bogdanovićevu molbu, časna majka Milinković obratila se za posredovanje splitskome biskupu Bonefačiću.[26] Neki dogovor je početkom iduće godine vjerojatno bio postignut, ali ne i realiziran, jer je Bogdanović 29. kolovoza 1935. javio časnoj majci da ne šalje na Čiovo sestru određenu za predavanje u školi, jer se škola *uslijed veoma skučenog budžeta reducira*.[27] Štoviše, 15. studenoga 1935. Bogdanović javlja časnoj majci da je odlukom bana Primorske banovine od 6. studenoga *likvidiran otsek djece* u samostanu sv. Križa, zbog čega je prestala *potreba da se celokupno osoblje zadrži*, pa se stoga sa danom 30. studenoga otpuštaju iz službe kuharica s. M. Celina Bačić,[28] švelja s. Jordana Prizmić i kandidatica Milka Kralj (kasnije s. Konstanca), koja je bila poslužiteljica djece.[29] Koncem godine, 26. prosinca 1935., Bogdanović je javio časnoj majci Milinković da se sa danom 1. siječnja 1936. privremeno otpušta još jedna sestra iz samostana sv. Križa. Razlog je bio nedostatak financijskih sredstava, zbog čega je Ministarstvo financija provodilo oštre mjere štednje u svim domovima. Bogdanović kaže kako se trudio ishoditi odluku da se to ne primijeni na lječilište u samostanu sv. Križa, ali mu to nije uspjelo.[30]

Nažalost, ne znamo koja je sestra početkom 1936. dobila otkaz u Sv. Križu, ali znamo da je 6. srpnja odande premještena s. Inočenca Tadić, koja je na Čiovo stigla nedugo nakon prvih dviju sestara 1926.[31] Na vijest o njezinu premještaju, Odjel za zdravlje i socijalnu politiku Banske uprave u Splitu, vjerojatno na Bogdanovićevu intervenciju, brzojavno je 13. svibnja molio Vrhovnu upravu Kongregacije da obustavi premještaj s. Inočence.[32] Prosvjedujući što premješta tu sestru bez prethodnoga sporazuma sa čiovskim lječilištem, Vrhovnoj upravi je istoga dana dopis u ime bana Primorske banovine uputio načelnik, koji moli obustavu premještaja, iznoseći pri tom sljedeće razloge: *Pošto momentalno u Lječilištu vlada jaka epidemija gripe sa komplikacijama bron-*

cho pneumonija i upala srednjeg uha, kao i slučajevi morbila,[33] *to je upravi ova promjena bolničarke u ovom času vrlo neugodna, jer se je sestra Inocenca pokazala do sada kao vrsna i pouzdana bolničarka i koja, pošto je duže vremena u sv. Križu, pozna sve prilike u kući, dok bi se jedna nova morala u sve te uputiti, što u ovom momentu nije nikako moguće, a da pri tome ne trpe zdravstvene prilike u zavodu.*[34]

Unatoč navedenim razlozima, časna majka Milinković nije uvažila molbu, nego je Banskoj upravi odgovorila: *Nije moguće da obustavim premještaj S. Inocence Tadić radi mnogih razloga, koje nijesam dužna očitovati, jer po ugovoru za sv. Križ imam slobodne ruke u premještaju sestara. Bolničarka za djecu doći će, koja će ih njegovati.*[35]

S obzirom na razloge koje je iznio načelnik Banske uprave Primorske banovine, kratak odgovor časne majke Milinković na prvi je pogled nepotrebno oštar i ostavlja dojam manjka razumijevanja za potrebe čiovskoga lječilišta. No u pozadini svega krije se neprimjereno i često neuravnoteženo ponašanje upravitelja lječilišta Nikole Bogdanovića, koji je nerijetko djeci i sestrama u samostanu sv. Križa stvarao probleme. Njegovo hirovito ponašanje do izražaja je dolazilo i prigodom premještanja sestara. Vrhovna uprava Kongregacije redovito se u tim prigodama suočavala s neugodnostima koje su prouzrokovali njegovi dopisi i neutemeljene optužbe protiv Vrhovne uprave. Tako je vjerojatno bilo i kod premještaja s. Inočence Tadić, pa stoga ne čudi navedeni odgovor časne majke Milinković.

Štoviše, upravo kod premještaja s. Inočence upravitelj Bogdanović pokazao se u svom najgorem izdanju. Očito nezadovoljan što je časna majka, bez dogovora s njime, premjestila s. Inočencu, Bogdanović je 12. srpnja 1936. uputio Banskoj upravi u Splitu dopis u kojem optužuje Vrhovnu upravu da *malo uopće vodi računa o potrebama Lječilišta zapostavljajući ga svjesno pri izmjeni sestara*. U nastavku pisma nastoji diskreditirati Vrhovnu upravu lažno prikazujući rad sestara na Čiovu. Tvrdi da kuharica uopće ne osjeća miris hrane i ne pokazuje štedljivost u pripremanju obroka, švelja je neupućena i nedorasla svojoj službi, a starješica zbog lošeg zdravlja ne može obavljati svoju službu onako kako traže potrebe lječilišta. Ustvrdivši da zbog svega toga trpi normalno funkcioniranje lječilišta, Bogdanović je zamolio Bansku upravu Primorske banovine u Splitu *da poduzme korake kako bi u najkraćem roku bile sve tri sestre zamjenjene sa stručnim i zdravim sestrama*, ali i da raskine postojeći ugovor sa Kongregacijom i sklopi novi.[36]

Ne sumnjajući u Bogdanovićeve optužbe, Banska je uprava Primorske banovine dostavila njegov dopis Vrhovnoj upravi Kongregacije i pozvala časnu majku da do 1. kolovoza bezuvjetno *udovolji zahtjevima uprave lječilišta Sv. Križ, te zamjeni nesposobne sestre sa drugima koje će biti u stanju, da udovolje svojim dužnostima na čast redu i zadovoljstvo Uprave.*[37] No časna majka Milinković, i inače poznata po odlučnosti i beskompromisnosti kada je u pitanju bila obrana časti njezinih sestara i Kongregacije, ne upuštajući se u rasprave, odlučila je povući sestre sa Čiova, radije nego da udovoljava hirovitom Bogdanoviću, koji uz to još i kleveće sestre. Stoga je 19. srpnja Banskoj upravi Primorske banovine u Splitu odgovorila: *Lječilište sveti Križ bilo je uvijek providjeno sposobnim silama, samo nijesu iste bile po ćefu Gosp. Šefa Bogdanovića, koji je bolestan i živčano rastrojen, a to dokazuje i činjenica da radi živčane bolesti nije mogao dovršiti ni svoje nauke. On se kapricira da se postavljaju sestre, koje on hoće*[38]*, a vrhovna glavarica mora da ima u tome slobodne ruke. Da bude mirna Kr. Banska uprava, a i mi, dajem otkaz i javljam da ću dignuti svoje sestre iz sv. Križa 1. septembra ove godine, a ako Kr. Banska uprava traži, da se držim ugovora, onda ću ih dignuti 1. novembra 1936. god. Lijepo molim, da mi se dozvoli da sestre dignem 1. septembra 1936. godine.*[39]

Zbog nedostatka pisanih izvora nije poznato kako se slučaj dalje razvijao, no Banska uprava je očito uvidjela da problem nije u Vrhovnoj upravi Kongregacije, nego u Bogdanoviću te, sukladno tome, izgladila probleme, jer se sestre ipak nisu povukle sa Čiova. Što se pak tiče s. Inočence Tadić, njezin premještaj nije opozvan, ali ni izbivanje sa Čiova nije dugo potrajalo. Naime, premda je 30. kolovoza 1938. bilo odlučeno da službu starješice ponovno preuzme s. Pia Budrović, do toga nije došlo jer je ustanova u kojoj je ona tada radila zamolila da ostane u službi barem dok se netko drugi ne uputi u vođenje knjiga. Vrhovno je vijeće 10. listopada uvažilo tu molbu i čiovskom starješicom imenovalo s. Inočencu Tadić, koja je time ujedno iz Bola na Braču ponovno premještena na Čiovo.[40] Vjerojatno negdje početkom 1941. ponovno joj je povjerena starješinska služba, a nakon isteka drugoga mandata, zbog teških ratnih i poratnih prilika nastavila je vršiti službu do 28. kolovoza 1945. Tog dana joj je Vrhovno vijeće produžilo mandat do idućega Vrhovnog zbora Kongregacije.[41] Tako se na službi starješice zadržala do 19. rujna 1947.[42] U međuvremenu, na Čiovu je od 1. veljače 1934. do 1. srpnja 1937. boravila s. Tarcizija Petrušić,[43] a s. M. Lurdes Mudrinić došla je u samostan sv. Križa odmah nakon što je 9. svibnja 1937. položila prve zavjete,[44] ali je već 1938. premještena u Trogir.[45]

Nedugo prije negoli je starješinsku službu predala s. Inočenci Tadić, dotadašnja starješica Emilija Goravica sastavila je i 15. kolovoza 1938. Vrhovnoj upravi Kongregacije uputila izvještaj *o radu i stanju sestara* na Čiovu. To je jedini takav sačuvani izvještaj iz te filijale, zbog čega je vrijedan i nezaobilazan izvor podataka. Iz njega se vidi da je tada na Čiovu služilo pet sestara, što je prema ugovoru bio minimalan broj, a dobivale su plaću u ukupnom iznosu od 1770 dinara. Od toga su 300 dinara zadržavale za svoje potrebe, a ostatak su slale Vrhovnoj upravi Kongregacije u Korčuli. Što se tiče djece koja su se tamo liječila, s. Emilija piše: *U kući stalno prebiva pedesetak dječaka i djevojčica, a izmjenjuju se svakog trećeg mjeseca. Samo u slučajevima kada se neko dijete nije izliječilo, da ga ne bismo bolesna vratili obitelji, produžava mu se boravak i u narednoj smjeni. Samo bolesna i djeca koju treba izolirati spavaju u samostanu, a preostali u dvije barake koje su građene u brdu, samostanu preko puta koji vodi u Trogir. Djeca imaju redovne i njihovu uzrastu primjerene obroke, pa ni u čemu ne oskudijevaju. Brigu o njihovu zdravlju i liječenju vode liječnici koji redovno dva puta tjedno dolaze iz Splita, a po potrebi kad god ih sestre pozovu.*[46]

U nastavku izvještaja s. Emilija spominje upravitelja lječilišta Nikolu Bogdanovića, koji stanuje u samostanu sa svojih dvoje blizanaca i sa suprugom, koja je ujedno tajnica i računovotkinja lječilišta. No, otvoreno govori i o nesporazumima s Bogdanovićem: *Nesporazumi između sestara i upravitelja, koji su u ružnom obliku izbili pred četiri godine – o čemu je časna majka glavarica svojedobno podrobno obaviještena, pa je i sama sudjelovala u smirivanju strasti – odavno su uklonjeni, ali do danas nije nestala nelagoda koju bude sjećanja na taj sukob, ni izvjesno nepovjerenje koje se s vremena na vrijeme javi kod upravitelja Bogdanovića. Dokle god budu vjerovale, a u to će vjerovati do kraja svog života, da će spasenje naći onaj koji je strpljiv i sklon praštanju, sestre neće dopustiti da bolesno upraviteljevo nepovjerenje prema njima ponovo razbukta sukob. Zato bismo molile časnu majku da ima povjerenja u pet svojih sestara koje rade u ovoj misijskoj kući! Pet sestara, svaka na svom mjestu, na mjestu za koje je stručno osposobljena, vode kuhinju, šiju i krpaju odjeću za djecu, njeguju bolesne i podučavaju djecu u svim školskim predmetima. Uz to dječake upućuju u poljodjelstvo, a djevojčice u šivenje, kuhanje i ručni rad!*[47]

TEŠKE GODINE DRUGOGA SVJETSKOG RATA

Nakon što je 30. kolovoza 1938. starješinsku službu predala s. Inočenci Tadić, s. Emilija Goravica premještena je za starješicu u zagrebački Dom za majke i dojenčad.[48] Iduće je godine na Čiovo došla s. M. Karmen Klarić, koja je ostala tamo do 1941.[49] Te je godine, 16. lipnja, uprava lječilišta tražila još jednu sestru *sa kvalifikacijom niže srednje škole za čuvanje djece*,[50] a nekoliko mjeseci kasnije i jednu učiteljicu za tamošnju djecu. Udovoljavajući 17. ožujka 1941. potonjoj molbi, časna majka Česlava Andreis tražila je da dotična sestra prima primjerenu plaću, te da joj se osiguraju stan i hrana, dodavši pritom: *Kako su i ranije, dok je postojala škola u Sv. Križu, sestre Dominikanke popunjale mjesto učiteljice, to je pravedno da to mjesto ponovno dobiju sestre Dominikanke, tim više što sestre istoga Reda rade više godina u Lječilištu*.[51]

U međuvremenu, na Čiovo je 1940. došla s. Perica Batistić i ostala tamo do 1945.[52] Međutim, broj sestara u samostanu sv. Križa uskoro je spao na četiri, pa su se tako 31. prosinca 1941. ondje nalazile sestre Inočenca Tadić, Bernardica Trogrlić, Perica Batistić i Anuncijata Habulin.[53] Njima se 1942. pridružila s. Kornelija Geci, koja je ostala do 1944. godine,[54] a – nakon što je 22. studenoga 1942. položila prve zavjete – na Čiovo je stigla i s. Ivana Perkov te ostala tamo nešto više od tri godine.[55] Kao posljednja živuća dominikanka koja je bila na službi u antimalaričnome dječjem lječilištu na Čiovu, ona u svojim sjećanjima pripovijeda da je u njezino doba u samostanu sv. Križa bilo do 150 djece, koja su bolovala od malarije i drugih zaraznih bolesti. Svjedočeći o problemima s kojima su se sestre u doba Drugoga svjetskog rata mučile zbog nedostatka lijekova i prikladnih medicinskih tretmana, s. Ivana pripovijeda: *Naravno, mi smo se za njih posebno brinule na način na koji smo jedino mogle. Nije bilo toliko modernih sredstava kao danas. Kad bi netko dobio svrab, uzeli bi pepeo i umotali ih u taj pepeo. Obično je ova terapija trajala tri dana. Poslije toga bi ih okupali. Bila je to starinska, prirodna i djelotvorna terapija. Kad bi djeca ozdravila, opet su se smjela družiti sa svojim vršnjacima*.[56]

Silom prilika, u doba Drugoga svjetskog rata na Čiovo su se vratili i dominikanci. Naime, nakon što je 23. veljače 1944. u angloameričkom bombardiranju Trogira teško stradao samostan sv. Dominika, čiji su klaustar i sjeverno krilo do temelja porušeni, a zapadno i istočno krilo oštećeni, starješina samostana fr. Petar Domančić spasio je što se spasiti moglo i preselio fratre u samostan sv. Križa na Čiovu, gdje su ubrzo pristigli i neki dominikanci iz drugih samostana.[57] Tako se u čiovskom samostanu našla na okupu dominikanska obitelj od nekoliko fratara i sestara. Doduše, fratri su se ubrzo rasporedili po drugim samostanima, a na Čiovu je ostao samo fr. Rajmund Franetović. Ostarjeli redovnik zaželio je provesti ostatak života sa sestrama dominikankama, kojima je prethodnih godina bio ispovjednik i duhovnik, dolazeći redovito iz Trogira. Te je službe vršio i nakon preseljenja na Čiovo, do 31. ožujka 1945., kada je preminuo okružen sestrama dominikankama. Bio je posljednji dominikanac koji je živio i preminuo u čiovskome samostanu te je ondje i pokopan.[58]

OD OTPUŠTANJA IZ LJEČILIŠTA DO NAPUŠTANJA ČIOVA

Jedna od posljednjih sestara koja je stigla na Čiovo prije otpuštanja sestara iz antimalaričnog lječilišta bila je s. Anselma Vodanović. Na Čiovo je došla 1945., a nakon godinu dana premještena je na drugu službu.[59] Malo nakon toga socijalističke su vlasti odlučile otpustiti sestre iz antimalaričnog lječilišta. Kroničarka Kongregacije kratko je 30. prosinca 1946. zabilježila: *Otpuštene sestre iz Svetog Križa. Još su ostale tamo da urede kuću*.[60] No ubrzo je došlo do promjene te odluke, odnosno Vrhovno je vijeće na svojoj sjednici od 20. travnja 1947. jednoglasno prihvatilo prijedlog dominikanskog provincijala Anđelka Fazinića da sestre ostanu u samostanu sv. Križa, bave se ondje gospodarstvom i čuvaju svetište, koje im ujedno može dobro poslužiti kao kuća za odmor bolesnih i starijih sestara.[61] Nekoliko mjeseci kasnije, 5. srpnja 1947. sa Čiova je premještena dotadašnja starješica s. Inočenca Tadić, ujedno redovnica s najdužim stažem u samostanu sv. Križa.[62] U dva je navrata boravila tamo gotovo dvadeset godina. Zbog njezina je premještaja Vrhovno vijeće 31. kolovoza 1947. novom starješicom imenovalo s. Antoninu Slade,[63] ali se ona zahvalila na službi, što je Vrhovno vijeće prihvatilo i 19. rujna 1947. službu starješice povjerilo s. Egidiji Tomasović.[64] Nju je 25. listopada 1950. naslijedila s. Metilda Nenadić.[65]

Osim smjene starješica, bilo je i drugih personalnih promjena na Čiovu. S. Cecilija Lučić boravila je u samostanu sv. Križa od 31. kolovoza 1947.[66] do srpnja 1952.,[67] a s. Stjepana Šikić od 1947. do 1950.[68] S. M. Lurdes Mudrinić koja je, kako smo vidjeli, već ranije boravila na Čiovu, vratila se 1949. u samostan sv. Križa i ostala u njemu do 1950.[69] S. Ljiljanka Klarić bila je na Čiovu od 1951. do 1952.,[70] a s. Agneza Domljanović mlađa provela je ondje nekoliko mjeseci 1952. godine.[71]

Kako su sestre otpuštanjem iz lječilišta ostale bez stalnih izvora prihoda, a na Čiovu nisu mogle nikako privređivati osim obrađivanjem skromnoga samostanskog gospodarstva, vrlo brzo je postalo očito da neće imati od čega živjeti. Osim toga, na Čiovu nisu imale nikakvog aktivnog apostolata kojim bi se bavile, a komunisti su ih još prije listopada 1948. praktički smjestili u jednu sobu, oduzevši ostatak samostana za smještaj srednjoškolskog doma.[72] U takvim je okolnostima rasprava o zatvaranju te filijale bila sasvim logična. No Vrhovno je vijeće 6. prosinca 1952. ipak privremeno odustalo od napuštanja Čiova jer je splitski Kaptol namjeravao preuzeti samostan i zadržati sestre kao domaćice. Istoga je dana novom starješicom imenovana s. Vincenca Jugović.[73] Nažalost, ubrzo se ispostavilo da splitski Kaptol svoju namjeru ne može provesti u djelo, pa je časna majka Česlava Andreis u svom izvještaju pred Vrhovnim zborom Kongregacije u kolovozu 1953. najavila da će se sestre povući sa Čiova jer tamo nemaju nikakvu duhovnu skrb, pa čak ni sv. misu, a osim toga se nemaju od čega uzdržavati te oskudijevaju u najnužnijim stvarima.[74] Sukladno tome, Vrhovno je vijeće 15. studenoga 1953. donijelo odluku o povlačenju sestara sa Čiova.[75] Odmah potom posljednje su dominikanke napustile samostan sv. Križa. Osim starješice s. Vincence Jugović, pouzdano znamo da je među njima bila s. Metilda Nenadić.[76] Njihovim odlaskom je, nažalost, nepovratno nestalo dominikanske prisutnosti sa Čiova.

S. BOGOLJUBA STANČIĆ (sestra Domina)

Vjerojatno je najpoznatija od svih dominikanki koje su bile na službi u antimalaričnome lječilištu na Čiovu s. Bogoljuba Stančić, popularno zvana sestra Domina. Rođena je 11. rujna 1901. u Dolu na Hvaru od oca Marina i majke Margarite Vranković.[77] U samostan u Korčuli došla je 26. ožujka 1928.,[78] a u novicijat je stupila 5. kolovoza 1929.[79] Godinu dana kasnije, 4. kolovoza 1930., položila je prve zavjete.[80] Vjerojatno je odmah nakon toga poslana na službu u splitsku bolnicu za zarazne bolesnike, tzv. Osamicu.[81] Tu je ostala sve dok općinske vlasti nisu 1. srpnja 1932. otpustile dominikanke, jer su odlučile preseliti bolesnike u novouređenu bolnicu i tamo zaposliti milosrdnice.[82] Dvije godine kasnije, 8. svibnja 1934., položila je doživotne zavjete.[83]

Vjerojatno odmah nakon otpuštanja iz splitske Osamice, s. Bogoljuba je u srpnju 1932. poslana na Čiovo. Ondje se, između ostalih, kao dječak liječio i kasniji hrvatski književnik Ivan Aralica, koji je sestru Dominu doživio kao drugu majku te joj, zahvalan na svemu što je učinila za njega, posvetio čitav svoj autobiografski roman *Sunce*, u kojemu kaže da svojoj majci zahvaljuje *rođenje i prvih deset godina života, a sav ostali život jednoj drugoj ženi!*[84] Ta druga žena jest sestra Domina. Pričama koje mu je pričala za boravka u samostanu sv. Križa, Aralica je prošarao sve svoje knjige, ispisujući ih *s osjećajem da nju drži za skut, da uz nju hoda, da cimne njenim skutom kad mu na nešto treba odgovoriti, a odgovora ne zna*, i imajući dojam *kako je pun pouzdanja da pričati zna samo ako nad sobom osjeća njen veo sličan leptirovu krilu*.[85] Kazavši da je sestra Domina *i sama leptirovo krilo*, Aralica svoj roman zaključuje priznanjem da je upravo ona i njemu *dala krila da poleti u život*.[86]

Nije nam poznato do kada se s. Bogoljuba zadržala na Čiovu, no svakako je odande otišla prije kraja 1941.[87] U godinama Drugoga svjetskog rata nalazimo je na službi u biogradskoj bolnici. Bilo je to teško doba, obilježeno oskudicom, strahom za vlastiti život, partizanskim pritiscima na sestre da pođu s njima u šumu, te tragičnim odvođenjem bolesnika, koji su potom bez suda i presude bili likvidirani. Sve to sestre su izdržale, ali su ih komunisti, nakon preuzimanja vlasti, otjerali iz bolnice. Naime, kako je bolnica postala vojna, komesar ih je stavio pred ultimatum da skinu redovničku odjeću i ostanu raditi kao vojne službenice, ili da napuste bolnicu. Nakon što su odabrale ovo drugo, naređeno im je da odmah odu iz bolnice, ali im je ipak, na zamolbu njihove starješice, dopušteno da ostanu do jutra. Sutradan su pješice krenule prema Biogradu, jer je bolnica bila smještena oko dva kilometra izvan grada. Jedan čovjek im je za smještaj ponudio svoju praznu kuću, a mještani su im donosili hranu, peć i drva za ogrjev te ostale potrepštine. Sestre su namjeravale napustiti Biograd, ali ih je narod molio da ostanu, pa je Vrhovna uprava Kongregacije odlučila ostaviti tamo mlađe sestre, a starije i bolesnije rasporediti po drugim samostanima i kućama. Tako je i s. Bogoljuba početkom 1946. poslana u Šibenik.[88] Tu je ostala dok, izmučena rakom jetara, nije preminula 11. kolovoza 1948. na glasu svetosti u 47. godini života i 19. redovništva. Pokopana je 12. kolovoza u sestarskoj grobnici na groblju sv. Ane.[89] Knjiga preminulih sestara izričito ju naziva *sveta naša sestra* te kaže da je bolesnike koje je dvorila *oduševljavala za Boga i tako ih učila da za Njega trpe*.[90] Slično o njezinoj bolničarskoj službi piše i kroničarka šibenskoga samostana: *Djelovala je ta pobožna i ponizna duša kao bolničarka u Splitskoj i Biogradskoj bolnici lijepi niz godina. I tako je imala pri-*

like mnogoj duši otrti sa lica suzu boli i zdvojnosti, te ju pripraviti na vječnost izmirivši ju s Bogom, da se smirena preseli u lijepe nebeske dvore.[91]

Rukopisni nekrolog, koji se čuva u arhivu samostana bl. Hozane Kotorske u Zagrebu, također hvali s. Bogoljubu zbog njezina uzorna života: *Svoj kontemplativni život crpila je iz Euharistije. Kroz cio dan od 24 sata pratila je Raspetoga u žrtvama svete mise koje se prikazuju po čitavom svijetu i sa Žrtvom svoga Boga prinašala je svoj aktivni život. (...) Za ovu se skromnu, jednostavnu sestru može reći da je živjela u neprekidnoj nazočnosti Božjoj. Dvoličnost joj je bila nepoznata. Poput sv. Utemeljitelja dominikanskog Reda govorila je samo s Bogom ili o Bogu.*[92]

STARJEŠICE FILIJALE U SAMOSTANU SV. KRIŽA NA ČIOVU

Kako je već spomenuto, premda su prve dominikanke došle na Čiovo u srpnju 1926.,[93] Vrhovno je vijeće tek 6. siječnja 1927. prvom starješicom imenovalo s. Piju Budrović.[94] Ona je tu službu vršila do 1930. No budući da je prema ondašnjim sestarskim konstitucijama mandat starješica filijalnih kuća trajao jednu godinu, to znači da je s. Piji Budrović, nakon prvoga mandata, 1928. povjeren drugi, a 1929. i treći mandat. Nažalost, u sačuvanim arhivskim vrelima nema podataka o točnim datumima tih imenovanja. Ipak je sigurno da je s. Pia starješinsku službu na Čiovu vršila do 1930., kada je 27. prosinca novom starješicom imenovana s. Bernardina Sardelić Kraljević.[95] Njoj je 6. ožujka 1932. povjeren novi mandat[96] pa se na službi zadržala do 19. studenoga 1934., kada je poslana za starješicu sestarske zajednice u Bolu na Braču.[97] Na Čiovu ju je naslijedila s. Emilija Goravica. Nažalost, točan datum njezina imenovanja nije sačuvan, ali znamo da je službu vršila do 30. kolovoza 1938. kada je premještena u Zagreb.[98] Potrebno je napomenuti da je u međuvremenu mandat starješica filijalnih kuća sa jedne godine produžen na tri, pa je s. Emilija odradila jedan produženi mandat. Nakon nje, Vrhovno je vijeće 10. listopada 1938. novom starješicom imenovalo s. Inočencu Tadić, koja je zbog toga došla iz Bola na Braču.[99] Vjerojatno negdje krajem 1941. ponovno joj je povjerena starješinska služba, a nakon isteka drugoga mandata, zbog teških ratnih i poratnih okolnosti nastavila je vršiti tu službu do 28. kolovoza 1945., kada joj je Vrhovno vijeće produžilo mandat do idućega Vrhovnog zbora Kongregacije.[100] Kao najdugovječnija čiovska starješica, obavljala je tu službu do 19. rujna 1947., kada ju je naslijedila s. Egidija Tomasović.[101] Nakon isteka trogodišnjega mandata, ona je 25. listopada 1950. starješinsku službu predala s. Metildi Nenadić.[102] Nešto više od dvije godine kasnije novom je starješicom 6. prosinca 1952. imenovana s. Vincenca Jugović.[103] Ona je ujedno bila posljednja čiovska starješica, koja je tu službu vršila do odlaska sestara iz samostana sv. Križa.

Iz navedenoga se, na temelju sačuvanih izvora, s velikom preciznošću u potpunosti može utvrditi kronološki slijed čiovskih starješica:

1) S. Pia Budrović iz Staroga Grada na Hvaru 1927. – 1928.
2) S. Pia Budrović, drugi put 1928. – 1929.
3) S. Pia Budrović, treći put 1929. – 1930.
4) S. Bernardina Sardelić Kraljević iz Blata na Korčuli 1930. – 1932.
5) S. Bernardina Sardelić Kraljević, drugi put 1932. – 1934.
6) S. Emilija Goravica sa Šipana 1934. – 1938.
7) S. Inočenca Tadić iz Staroga Grada na Hvaru 1938. – 1941.
8) S. Inočenca Tadić, drugi put 1941. – 1945.
9) S. Inočenca Tadić, treći put 1945. – 1947.
10) S. Egidija Tomasović iz Kučića kraj Omiša 1947. – 1950.
11) S. Metilda Nenadić iz Gornjih Vinjana kraj Imotskoga 1950. – 1952.
12) S. Vincenca Jugović iz Bola na Braču 1952. – 1953.

ZAKLJUČAK

Za dr. Andriju Sfarčića, utemeljitelja trogirskoga Instituta za proučavanje i suzbijanje malarije te njegove čiovske podružnice, tj. Lječilišta za malaričnu i kahektičnu djecu, nedvojbeno bismo mogli kazati da je, sa stajališta medicinske struke, dobro čitao znakove svoga doba. Uočavao je ne samo medicinske probleme nerazvijenih krajeva u dalmatinskom zaleđu nego i njihov izvor. Stoga je svojim medicinsko-socijalnim ustanovama pomagao u liječenju oboljelih, ali i u otklanjanju izvora zaraznih bolesti, koji su uglavnom ležali u slabo razvijenoj svijesti o važnosti i potrebi higijene. U tom plemenitom radu pridružile su mu se i sestre dominikanke, kao bolničarke, domaćice i učiteljice oboljele djece u čiovskome lječilištu. Jednostavno kazano, toj su djeci bile poput pravih majki. I one su dobro čitale znakove svoga doba i, sukladno svojim mogućnostima, djelovale u tom pravcu. Nažalost, koliko god da su se uspješno borile protiv fizičkih zaraznih bolesti, nisu se mogle suprotstaviti komunizmu, koji im je onemogućio bavljenje aktivnim apostolatom u brojnim samostanima i filijalama, uključujući i samostan sv. Križa. Premda otpuštene iz lječilišta, ostale su tamo sve dok ih oskudica nije natjerala da napuste Čiovo. Danas, kada je od napuštanja samostana sv. Križa prošlo punih 60 godina i kada više nema komunističke diktature, možda je sazrelo vrijeme za razmišljanje o mogućnosti povratka na Čiovo i ponovnog otvaranja lječilišta u starom dominikanskom samostanu. Doduše, znakovi našega doba jasno govore da antimalarično lječilište kakvo je nekada postojalo na Čiovu više nije potrebno, ali također govore i o potrebi lječilišta za neke današnje *bolesti*, zbog kojih se svijet udaljio od Boga. Kao centar za duhovnu obnovu i prostor za povlačenje u osamu, čiovski samostan bio bi idealno *lječilište* za te *bolesti*, a sestre dominikanke sasvim prikladne *bolničarke*.

IZVORI I LITERATURA

Arhiv Kongregacije Svetih anđela čuvara u Korčuli (AKSAČ)

Česlava Andreis: *Izvještaj Vrhovne Nastojnice S. Česlave Andreis o radu, zdravlju i napretku sestara u Kongregaciji Sv. Andjela čuvara u Jugoslaviji*. Korčula, 27. kolovoza 1947.

Česlava Andreis: *Izvještaj Vrhovne Nastojnice S. Česlave Andreis o radu, zdravlju i napretku sestara u Kongregaciji Sv. Andjela čuvara u Jugoslaviji*. Korčula, 27. kolovoza 1953.

Dokumentacija o preminulim sestrama (DPS)

Knjiga preminulih sestara od 1924. – 1960. (KPS)

Kronika Kongregacije svetih anđela čuvara: 1922. – 1942. (KKSAČ)

Kronika Kongregacije Svetih anđela čuvara: 1943. – 1965. (KKSAČ)

Spisi Vrhovne uprave (SVU)

Zapisnici sjednica Vrhovnoga vijeća (ZSVV)

Arhiv dominikanskoga samostana sv. Katarine u Splitu

Ljetopis Samostana Sv. Katarine D. M. Oo. Dominikanaca u Splitu od god. 1924 – 31/7 1932.

Pio Maroević: *[Svetište sv. Križa na Čiovu]*. Rukopis bez paginacije u ostavštini o. Pia Maroevića.

Arhiv samostana bl. Hozane Kotorske u Zagrebu

Dokumentacija o preminulim sestrama, kutija 11, svezak 41.

Arhiv samostana Gospe od Ružarija u Šibeniku

Kronika samostana Gospe od Ružarija 1905. – 1953.

Marija Kulonja: *Podatci sestara od 1953. u samostanu Gospe od Ružarija u Šibeniku*. Rukopis bez paginacije.

Matični ured u Šibeniku

Matična knjiga umrlih – Gradska župa 1925.-1949.

Adm. R. P. Theol. Lect. Fr. Raymundus Franetović: *Acta Capituli Provincialis Provinciae Dalmatiae Ordinis Praedicatorum*. Sibenici 1947., 30-31.

Miroslav Akmadža: *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji*. Svezak I. 1945. – 1952. Zagreb 2008.

Ivan Aralica: *Sunce*. Split 2006.

Petar Bezina: *Progoni biskupa, svećenika i redovnika Splitske metropolije i Zadarske nadbiskupije 1941. – 1992*. Split 2000.

Da se bolje upoznamo: *s. Ivana Perkov – dominikanka* (sa s. Ivanom razgovarala s. Slavka Sente). Ave Maria, XXX/2011., br. 2, 50-53.

Da se bolje upoznamo: s. Viktorija Brajičić (sa s. Viktorijom razgovarala s. Slavka Sente). Ave Maria, XXVI/2007., br. 1, 33-43.

Anđelko Fazinić: *Hrvatski dominikanci na svom križnom putu*. Trogir. Gospina krunica, XXX/1945., br. 1-3, 50.

Slavko Kovačić: *Prvi Tomasovići u Kučićima i potomstvo Luke Antunova i Dorotijina*. Zov rodnih ognjišta, XVI/2010., br. 1, 11-34.

Stjepan Krasić: *Dominikanci. Povijest Reda u hrvatskim krajevima*. Zagreb 1997., 157-158.

Stjepan Krasić: *Dominikanski samostan sv. Križa na otoku Čiovu (1432. - 1852.).* Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 31/1991., 79-95.

Pio Maroević: *Jedna 500-godišnjica*. Hrvatska straža, IV/1932., br. 230, 5.

Andrija Sfarčić: *Socijalno-medicinske ustanove Higijenskog Zavoda Trogir – Split*. Split 1930.

Status personalis et localis dioecesis Spalatensis et Makarskensis olim Salonitanae die 31 decembris 1941 Ecclesiam Catholicam Gubernante Pio Papa XII. List Biskupije splitsko-makarske, LXIII/1941., br. 4-12, 56-69.

BILJEŠKE

[1] Više o povijesti čiovskoga samostana i o njegovu utemeljitelju vidi kod: Stjepan Krasić: *Dominikanski samostan sv. Križa na otoku Čiovu (1432. - 1852.).* Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Split 31/1991., 79-95; Stjepan Krasić: *Dominikanci. Povijest Reda u hrvatskim krajevima.* Zagreb 1997., 157-158.

[2] Više o drugom boravku dominikanaca na Čiovu pisao sam u člancima *Fr. Frano Baldić O. P. – čiovski pustinjak* (Marulić, Zagreb XLIV/2011., br. 3, 114-131) i *Fr. Vjekoslav Matijaca OP – uzorni apostol riječi* (Marulić, Zagreb XLIII/2010., br. 3, 487-516.)

[3] Usp. Pio Maroević: *Jedna 500-godišnjica.* Hrvatska straža, Zagreb IV/1932., br. 230, 5.

[4] Andrija Sfarčić (Milna na Braču, 1884. – Split, 1955.) bio je liječnik, ravnatelj Instituta za proučavanje i suzbijanje malarije u Trogiru (1922. - 1929.) i potom načelnik Odjela za socijalnu politiku i narodno zdravlje pri Banskoj upravi Primorske banovine u Splitu.

[5] Usp. Andrija Sfarčić: *Socijalno-medicinske ustanove Higijenskog Zavoda Trogir – Split.* Split 1930., 3-4.

[6] Kahektičan znači oronuo, slab ili ispijen od bolesti.

[7] Usp. Arhiv Kongregacije Svetih anđela čuvara u Korčuli (dalje: AKSAČ), Spisi Vrhovne uprave (dalje: SVU), br. 12/1926., Dr. Andrija Sfarčić Vrhovnoj upravi Kongregacije, Trogir 1. VI. 1926.

[8] SVU, br. 12/1926., S. Anđela Milinković Institutu za proučavanje i suzbijanje malarije, Korčula 7. VI. 1926.

[9] Usp. SVU, br. 15/1926., S. Anđela Milinković msgr. Kvirinu Klementu Bonefačiću, Korčula 1. VII. 1926.

[10] Usp. AKSAČ, *Kronika Kongregacije svetih anđela čuvara: 1922. – 1942.* (dalje: KKSAČ 1), dne 10. VII. 1926.

[11] Usp. AKSAČ, Dokumentacija o preminulim sestrama (dalje: DPS 1), Dosje *S. Inočenca Tadić*, Osobnik.

[12] Usp. SVU, br. 35/1928., S. Anđela Milinković s. Jordani Prizmić, Korčula 29. XII. 1928.

[13] Usp. AKSAČ, *Zapisnici sjednica Vrhovnoga vijeća* (dalje: ZSVV), dne 6. I. 1927.

[14] Usp. SVU, br. 1/1931., Banska uprava Primorske banovine Vrhovnoj upravi Kongregacije, Split 22. I. 1931.

[15] Usp. A. Sfarčić: *Socijalno-medicinske ustanove*, 3.

[16] *Isto*, 11-12.

[17] Usp. P. Maroević: *Jedna 500-godišnjica*, 5.

[18] Usp. Isto, 5.

[19] Usp. AKSAČ, *Knjiga preminulih sestara od 1924. – 1960.* (dalje: KPS 1), dne 14. V. 1958.

[20] Usp. ZSVV, dne 9. XI. 1927.

[21] Usp. ZSVV, dne 18. VIII. 1934.

[22] Usp. ZSVV, dne 27. XII. 1930. i dne 6. III. 1932.

[23] Usp. KKSAČ 1, dne 19. XI. 1934.

[24] Usp. Arhiv dominikanskoga samostana sv. Katarine u Splitu, Ostavština o. Pia Maroevića (nesređeno), Pio Maroević: *[Svetište sv. Križa na Čiovu].* Rukopis bez paginacije, izvještaj o hodočašću na Čiovo održanom 31. VII. 1932.

[25] Usp. P. Maroević: *Jedna 500-godišnjica*, 5.

[26] Usp. SVU, br. 36/1933., S. Anđela Milinković msgr. Kvirinu Klementu Bonefačiću, Korčula 10. XII. 1933.

[27] SVU, br. 24/1935., Nikola Bogdanović s. Anđeli Milinković, Čiovo 29. VIII. 1935.

[28] S. M. Celina Bačić na Čiovo je nedvojbeno došla odmah nakon što je 9. V. 1935. položila prve zavjete.

[29] Usp. SVU, br. 50/1935., Banovinski dječji domovi Vrhovnoj upravi Kongregacije, Trogir 15. XI. 1935.

[30] Usp. SVU, br. 50/1935., Nikola Bogdanović Vrhovnoj upravi Kongregacije, Čiovo 26. XII. 1935.

[31] Usp. DPS 1, Dosje *S. Inočenca Tadić*, Osobnik.

[32] Usp. SVU, br. 20/1936., Banska uprava Vrhovnoj upravi Kongregacije, Split 13. V. 1936.

[33] Morbilima se nazivaju ospice, male boginje, bijele kozice, dobrac, mrase, sipanice, krzamak i pozolica.

[34] SVU, br. 17/1936., Banska uprava Primorske banovine Vrhovnoj upravi Kongregacije, Split 13. V. 1936.

[35] SVU, br. 20/1936., S. Anđela Milinković Banskoj upravi, Korčula 16. V. 1936.

[36] Usp. SVU, br. 35/1936., Nikola Bogdanović Banskoj upravi, Čiovo 12. VII. 1936.

[37] Usp. SVU, br. 35/1936., Banska uprava Primorske banovine Vrhovnoj upravi Kongregacije, Split 14. VII. 1936.

[38] Naglasila u originalu časna majka Anđela Milinković.

[39] SVU, br. 35/1936., S. Anđela Milinković Banskoj upravi Primorske banovine, Korčula 19. srpnja 1936.

[40] Usp. ZSVV, dne 30. VIII. 1938. i 10. X. 1938.

[41] Usp. ZSVV, dne 28. VIII. 1945.

[42] Usp. ZSVV, dne 19. IX. 1947.

[43] Usp. DPS 1, Dosje *S. Tarcizija Petrušić*, Osobnik.

[44] Usp. KKSAČ 1, dne 9. V. 1937.

[45] Usp. DPS 1, Dosje *S. Marija Lurdes Mudrinić*, Osobnik.

[46] SVU, S. Emilija Goravica Vrhovnoj upravi Kongregacije, Čiovo 15. VIII. 1940.

[47] Isto.

[48] Usp. ZSVV, dne 30. VIII. 1938.

[49] Usp. DPS 1, Dosje *S. M. Karmen Klarić*, Osobnik.

[50] KKSAČ 1, dne 16. VI. 1940.

[51] SVU, br. 5/1941., S. Česlava Andreis Upravi Lječilišta za malaričnu djecu, Korčula 17. III. 1941.

[52] Usp. DPS 1, Dosje *S. Perica Batistić*, Osobnik.

[53] Usp. *Status personalis et localis dioecesis Spalatensis et Makarskensis olim Salonitanae die 31 decembris 1941 Ecclesiam Catholicam Gubernante Pio Papa XII.* List Biskupije splitsko-makarske, Split LXIII/1941., br. 4-12, 67.

[54] Usp. DPS 1, Dosje *S. Kornelija Geci*, Osobnik.

[55] Usp. *Da se bolje upoznamo: s. Ivana Perkov – dominikanka* (sa s. Ivanom razgovarala s. Slavka Sente). Ave Maria, Zagreb XXX/2011., br. 2, 52.

[56] *Isto*, 52.

[57] Usp.: Anđelko Fazinić: *Hrvatski dominikanci na svom križnom putu. Trogir*. Gospina krunica, Zagreb XXX/1945., br. 1-3, 50; Petar Bezina: *Progoni biskupa, svećenika i redovnika Splitske metropolije i Zadarske nadbiskupije 1941. – 1992.* Split 2000., 164-167.

[58] Usp. *Adm. R. P. Theol. Lect. Fr. Raymundus Franetović*. Acta Capituli Provincialis Provinciae Dalmatiae Ordinis Praedicatorum. Sibenici 1947., 30-31.

[59] Usp. DPS 1, Dosje *S. Anselma Vodanović*, Osobnik.

[60] AKSAČ, *Kronika Kongregacije Svetih anđela čuvara: 1943. – 1965.* (dalje: KKSAČ 2), dne 30. XII. 1946.

[61] Usp.: AKSAČ, Česlava Andreis: *Izvještaj Vrhovne Nastojnice S. Česlave Andreis o radu, zdravlju i napretku sestara u Kongregaciji Sv. Andjela čuvara u Jugoslaviji*. Korčula 27. kolovoza 1947.; ZSVV, dne 20. IV. 1947.

[62] Usp. DPS 1, Dosje *S. Inočenca Tadić*, Osobnik.

[63] Usp. ZSVV, dne 31. VIII. 1947.

[64] Usp. ZSVV, dne 19. IX. 1947. Prezime s. Egidije Tomasović redovito se netočno navodi u obliku Tomašević, jer je u tom obliku zabilježeno u svim izvorima koji je spominju nakon dolaska u samostan. No točan oblik prezimena je Tomasović, pa bi ga stoga u tom obliku trebalo i navoditi. (Usp. Slavko Kovačić: *Prvi Tomasovići u Kučićima i potomstvo Luke Antunova i Dorotijina.* Zov rodnih ognjišta, Kučiće XVI/2010., br. 1, 11.)

[65] Usp. ZSVV, dne 25. X. 1950.

[66] Usp. ZSVV, 31. VIII. 1947.

[67] Usp. Arhiv samostana Gospe od Ružarija u Šibeniku, Marija Kulonja: *Podatci sestara od 1953. u samostanu Gospe od Ružarija u Šibeniku*. Rukopis bez paginacije, br. 2.

[68] Usp. DPS 1, Dosje *S. Stjepana Šikić*, Osobnik.

[69] Usp. DPS 1, Dosje *S. Marija Lurdes Mudrinić*, Osobnik.

[70] Usp. DPS 1, Dosje *S. Ljiljana Klarić*, Osobnik.

[71] Usp. DPS 1, Dosje *S. Agneza Domljanović*, Osobnik.

[72] Usp. Miroslav Akmadža: *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I. 1945. – 1952.* Zagreb 2008., 585.

[73] Usp. ZSVV, dne 6. XII. 1952.

[74] Usp. AKSAČ, Česlava Andreis: *Izvještaj Vrhovne Nastojnice S. Česlave Andreis o radu, zdravlju i napretku sestara u Kongregaciji Sv. Andjela čuvara u Jugoslaviji*. Korčula 27. kolovoza 1953.

[75] Usp. ZSVV, dne 15. XI. 1953.

[76] Usp. ZSVV, dne 19. XI. 1953.

[77] Usp. Matični ured u Šibeniku, Matična knjiga umrlih – Gradska župa 1925. - 1949., 395-396, br. 15/1948.

[78] Usp. KPS 1, dne 12. VIII. 1948.

[79] Usp. KKSAČ 1, dne 5. VIII. 1929.

[80] Usp. KKSAČ 1, dne 4. VIII. 1930.

[81] Više o djelatnosti sestara dominikanki u toj ustanovi pisao sam u članku: *Dominikanke u splitskoj Osamici (1922. – 1932.)*. Ave Maria, Zagreb XXXI/2012., br. 3, 102-104.

[82] Usp. Arhiv dominikanskoga samostana sv. Katarine u Splitu, *Ljetopis Samostana Sv. Katarine D. M. Oo. Dominikanaca u Splitu od god. 1924 – 31/7 1932.*, 188.

[83] Usp. KKSAČ 1, dne 8. V. 1934.

[84] Ivan Aralica: *Sunce*. Split 2006., 396.

[85] Isto, 396.

[86] Isto, 396.

[87] Usp. *Status personalis*, 67.

[88] Usp. *Da se bolje upoznamo: S. Viktorija Brajičić* (sa s. Viktorijom razgovarala s. Slavka Sente). Ave Maria, Zagreb XXVI/2007., br. 1, 39-40.

[89] Usp.: Arhiv samostana Gospe od Ružarija u Šibeniku, *Kronika samostana Gospe od Ružarija 1905. – 1953.*, dne 12. VIII. 1948.; KPS 1, dne 11.VIII.1948.; Matični ured u Šibeniku, Matična knjiga umrlih – Gradska župa 1925.-1949., 395-396, br. 15/1948.

[90] KPS 1, dne 12. VIII. 1948.

[91] *Kronika samostana Gospe od Ružarija 1905. – 1953.*, dne 12. VIII. 1948.

[92] Samostan bl. Hozane Kotorske u Zagrebu, Dokumentacija o preminulim sestrama, kutija 11, svezak 41, Nepotpisani nekrolog bez naslova.

[93] Usp. KKSAČ 1, dne 10. VII. 1926.

[94] Usp. ZSVV, dne 6. I. 1927.

[95] Usp. ZSVV, dne 27. XII. 1930.

[96] Usp. ZSVV, dne 6. III. 1932.

[97] Usp. KKSAČ 1, dne 19. XI. 1934.

[98] Usp. ZSVV, dne 30. VIII. 1938.

[99] Usp. ZSVV, dne 30. VIII. 1938. i 10. X. 1938.

[100] Usp. ZSVV, dne 28. VIII. 1945.

[101] Usp. ZSVV, dne 19. IX. 1947.

[102] Usp. ZSVV, dne 25. X. 1950.

[103] Usp. ZSVV, dne 6. XII. 1952.

THE HISTORY OF THE ČIOVO CHAPTER OF DOMINICAN SISTERS (1926 - 1953)

Summary

This paper is based on archival resources and related references and addresses the history of the Čiovo chapter of Dominican sisters. Sisters arrived on the peninsula in 1926: the so-called *Institut za proučavanje i suzbijanje malarije (Institute for the study and suppression of malaria)* urged them to help with the care of the sick children in the anti-malarial sanatorium. Sisters offered their help continuously until 1946, when they were dismissed by the communist authorities. Then they lived in the Monastery of the St. Cross. They left the monastery in 1953 due to the lack of financial resources and the absence of the apostolate. The author critically analyzes the work of the sisters through all the adversities they went through: the economic crisis and poverty in the 1930's, the lack of understanding on the part of the manager of the sanatorium, Nikola Bogdanović, and the intolerance that was continually displayed by the communist authorities. The work of prominent sisters, with the emphasis on the work of Bogoljuba Stančić (sister Domina) is presented as well as the list of all Reverend Mothers of the Čiovo chapter.

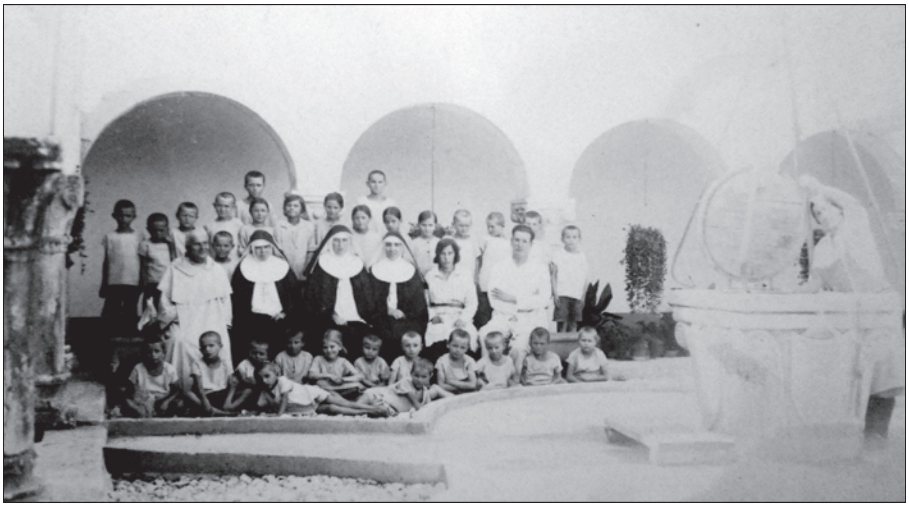

Slika 1. Sestre dominikanke, o. Pio Maroević, upravitelj Nikola Bogdanović, osoblje i djeca iz lječilišta, Čiovo 1932.

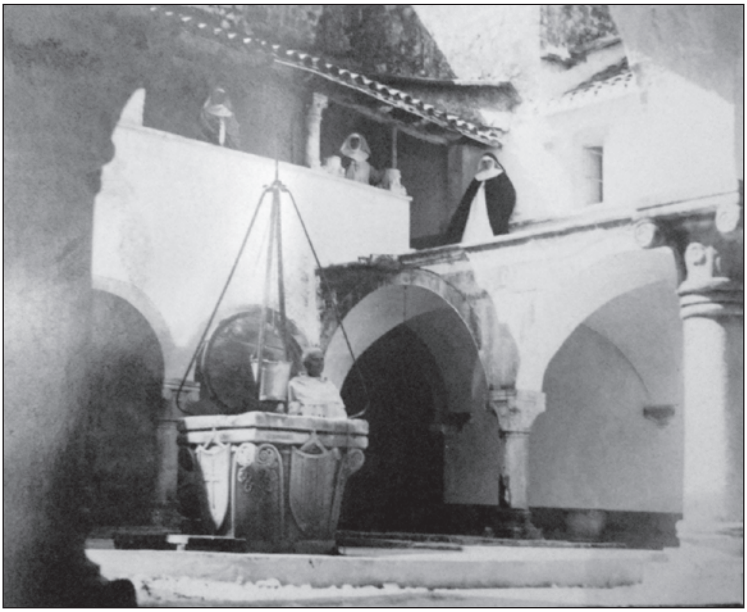

Slika 2. Sestre i o. Pio Maroević u klaustru samostana sv. Križa, Čiovo 1932.

Slika 3. Posljednja čiovska starješica s. Vincenca Jugović

Slika 4. S. Emilija Goravica, starješica 1934. – 1938.

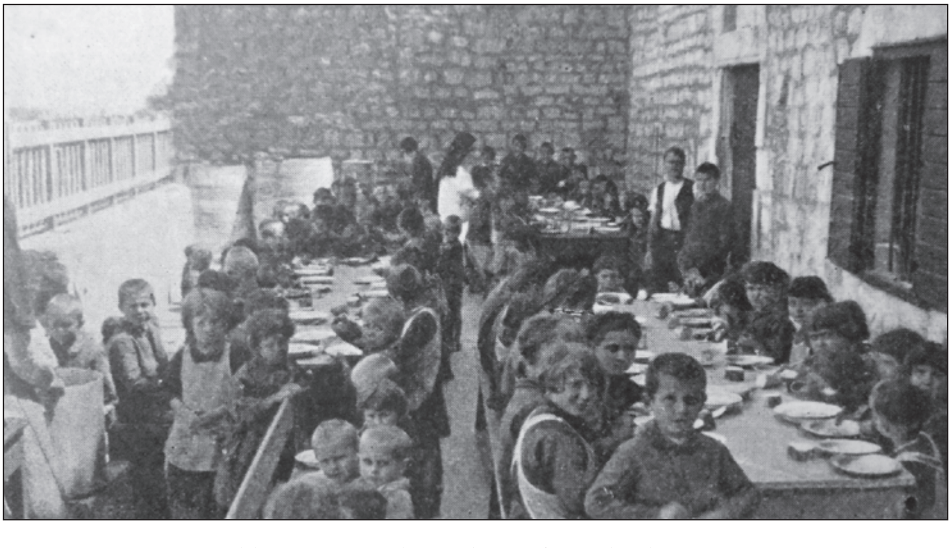

Slika 5. Sestre poslužuju hranu djeci u lječilištu

Slika 6. Sestra s djecom u jednorazrednoj pučkoj školi

Slika 7. Sestre s osobljem i djecom u lječilištu krajem dvadesetih godina prošloga stoljeća